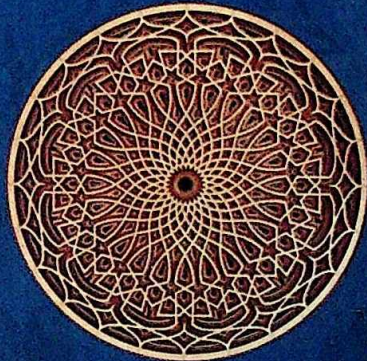

822.572.13

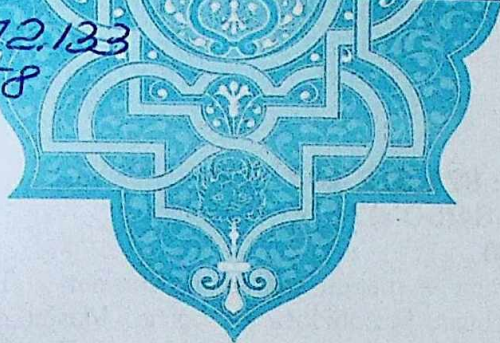
0-58

**ONA TILIM —
MANGU MAKONIM**

821.572.133
0-58

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI VAZIRLAR
MAHKAMASINING MA'NAVİYAT VA DAVLAT TILINI
RIVOJLANTIRISH MASALALARI DEPARTAMENTI
VAZIRLAR MAHKAMASI HUZURIDAGI O'ZBEK TILINI
RIVOJLANTIRISH JAMG'ARMASI**

ONA TILIM — MANGU MAKONIM

TAQI Axborot resurs markazi

No 58631

YANGI ASR AVLODI

UO'K: 821.512.133

KBK: 84(50'z)7

O - 80 58

Ona tilim – mangu makonim: she'rlar / To'plab nashrga tayyorlovchilar: M.Zohidova va boshq. Mas'ul muharrir A.Said va boshq. Old muqovada O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining Ma'naviyat va davlat tilini rivojlantirish masalalari departamenti Vazirlar Mahkamasi huzuridagi O'zbek tilini rivojlantirish jamg'armasi. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2022. – 384 b.

ISBN 978-9943-8590-5-0

Til – har bir xalqning, har bir millatning tarixini, ma'naviyatini, madaniyatini ifodalovchi vositadir. Aynan shuning uchun ham til Davlat suverenitetining asoslaridan biri sifatida e'tirof etiladi. Millat boyligi hisoblangan tilni madh etish, e'zozlash har bir fuqaroning, ayniqsa, shoirlarning muqaddas burchidir.

Mazkur kitobda ona tilimiz – o'zbek tiliga bag'ishlangan she'rlar to'plandi va keng kitobxonlarga taqdim etilmoqda. Maqsad – sohir so'z egalaring tashbehi bilan tilimizni yana bir karra ulug'lash va eng chiroyli ta'riflar bilan ko'ngillarni zabt etishdir.

To'plam tilimizga Davlat tili maqomi berilganining 33 yilligiga bag'ishlanadi.

Mas'ul muharrirlar:

Aziz Said, Faxriddin Hayit, Rustam Mirvohid

To'plab nashrga tayyorlovchilar:

Ma'mura Zohidova, Muhammadsiddiq Rahmatov,
Jontemir Toshtemirov, Nurmuhammad Abduzoirov

ISBN 978-9943-8590-5-0

© «Ona tilim – mangu makonim». «Yangi asr avlodi», 2022-yil.

SHE'RIYAT TIL UMMONIDA

O'zimizga, o'z aql-idrokimizga bir tasavvur qilib ko'raylik: agar bepoyon ko'k yuzida quyosh porlab tursa-yu birdan Yer yuzidagi barcha katta-kichik xalqlarning tillari banogoh yo'qolib qolsa, o'sha ondayoq jamiki puchmoqlarda qiyomat qoim boshlanar – oxirzamon kirardi. Odamzodning rangorang tillari xuddi tiriklik uchun o't, havo, suv kabi. Til tiriklik, jon va ruh mavjudligining sharti. Inson uchun eng zarur aloqa, muomala, muloqotlar, ichki ruhning baravji kamoloti uchun, ijodkorlik, ilmlar jamuljamining vositayi ijrosidir. Ammo odamzod ko'p vaqt suv, havo, o't, yorug'lik haqida o'ylab o'tirmagandek, o'z muomalalari asosida turgan kamtarin tilni ham o'ylamaydi. Undan istaganicha va istamaganicha foydalanadi-yu, ammo kamdan-kam g'amxo'rlik qiladi, taraqqiyoti ustida har damda bosh qotirish va harakat qilish kerakligini ko'p-da o'ylab o'tirmaydi. Inson jadal bosh qotirmasa, tabiatning azal ilohiy resurslari bizga bilintirmay kamayib, bog'-u bo'stonlar sahrolarga aylanib boraveradi. Insoniyatning qancha qimmatli tillari vaqt sahrolariga singib, qarovsizlikdan adam bo'lib ketdi. Ha, til bo'lmasa, Yer yuzida hayot to'xtaydi. Yer yuzida xalqlarni qo'llab-quvvatlab o'zaro murosada yashamoqlikning asosi Xudo yaratgan har bir tilda. U munosib, tinch yashashga chaqiradi, odamzodni uning turli ziddiyatli, fojiali amallaridan hatto qo'riqlab, saqlab turadi.

Bu juda katta adabiy-badiiy she'riy to'plam. U katta bepoyon manba ichidan saralab olingan. Unda o'zbek va qoraqalpoq shoirlarining asarlari jam. Balki hali shunchalikda ham to'la emasdir. Bunday maxsus tematik to'plam tuzish-

ning butun mas'uliyatini shoirlarning o'zlari o'z zimmalariga olganlar. Ularga departament va jamg'arma ko'mak bergan. Salobatli to'plamda O'zbekiston va Qoraqalpog'iston shoirlarining bir necha avlodlari qatnashganlar. Bir emas, bir necha avlod shoirlari til haqidagi o'ylari, orzulari, armonlari, dardli, iztirobli tasavvurlari mujassamlashgan bu to'plamda. Ularda faxr-iftixor, g'urur, shukronalik va shu bilan birga taraqqiyot yo'llarida bo'lganidek alamli o'rtanishlar, yo'qotilgan imkonlar haqida faryodlar ham dam-badam jo'sh urib turadi. Til osuda tiniq ummon emas, doim g'alayonli ummon, adolatsizliklardan uvvos va gulduros tortib turadigan ummon.

Milliy tilning tarixi, taraqqiyot yo'llari, bosqichlari haqida eng ko'p va doimiy, hatto muttasil muhokama diskurs yarata-digan odam qavmlari bular – shoirlar va hakimlar. Hakimlar tilni hikmat deydilar. Shoirlar tilni bir og'izdan yurakka qiyos qiladilar. Til mislsiz rang-barang tuyg'ularni yuzaga keltiradi. Insonni ulug' zot ekanligini ko'rsatadigan ilhom, e'joz ham til orqali tajassum topadi. Va bepoyon so'z shakllariga aylanadi.

Odam ulug'ligining vositasi – til edi. Avvalda kalom degan ilohiy ibora shundan qoldi. Til aloqa mo'jizasi ekanligi anglangach, hayvondan butkul ajraldi. Hayvonlarga tiriklikning bu kungacha yetib kelgan bosqichida hayvonlar hamda qushlarga faryod va ohang tovlanishlari qoldi. Shoirlar va mug'anniylar til va uning mohiyat-mazmuni, vazifalarini nihoyatda teran his qiladilar. Ular yoza turib ilhomlanadilar va ilhomlana turib yozadilar. Tilga mo'jiza, mislsiz tarzda inson va millat ehtiyojlarini qondiradi, deb qaraydilar. Axir, inson ehtiyojlarni qondirish mo'jiza emasmi? Bu atrofda eng maf-tunkor so'zlarni Navoiy aytgan, Bu boralarda har bir so'zini dur-zabarjadga teng qo'ygan:

*Ul kishi so'z bahrida g'avvos erur –
Kim guvhari ma'ni anga xos erur*

Navoiy so'zni bahrga, odamni g'avvosga mengzamoqda. So'z durlarini ummonlarda g'avvos shoirlar, hakimlar teradi va insoniyatga tortiq qiladi.

«Tilda xalq o'zligi, zakovati, irodasi mujassam» (Bolta Yoriyev) deyishadi shoirlar, «Til yuragi; yurak tili – o'zbek tili» (Sadat Muhamedova) ta'riflarni tobora quyuqlashtirib, obrazli tafakkurga zo'r berishadi. Yana biri tilning o'z ichki kurashchanligi mavjudligini qayd etib, «buhronlardan sog' chiqqan tilimsan» deb alqaydi. «Ardog'imiz, bayrog'imiz, borlig'imiz o'zbek tili» deb masrurlanadi yana bir ijodkor. Abdunabi Hamro esa: «Tilning rivoj yo'li – bulbul yo'lidir» deb yana shoirona fikrni bir parda balandlatadi. Bu yerdagi she'rlarning qaysi birini olsangiz ham ularda shunday shoirona baland pardalar uzalgan o'ktam so'zlar ko'p. Ularni siz azizlarimga maqtanib misol keltiraman, desam, ulkan to'plamni bir boshdan aytib chiqishim va eng yosh shoiri zamonlarimizga ham tiniq fikrlari, obrazlari uchun tasannolar aytishimga to'g'ri keladi. Fikrlarda shoirona, ba'zan ilmona, hakimona bayonlar, diskurslar ham uchraydi. Ammo Abdunabi Hamroning boya ko'rsatganim «bulbul yo'li» degan iborasi meni o'ylatmay tinch qo'ymaydi. Albatta, bu shoirona tasavvurlarining biri. Lekin unda haqiqat oz, shoironalik esa juda bisyor. Menimcha, milliy tilning rivoj yo'li okeanlarga mengzalgan yo'lidir. Unda doimiy dolg'alar va yashash, o'sish uchun kurash boradi. Bir qancha nozik mijozli shoirlar tilning o'sish yo'lini o'z insoniy o'sish yo'llariga qiyos qiladilar. Bu menga juda po'rim keladi. Agar odam, agar shoir, agar ijodkor milliy til bilan birga barobar o'sib borayotgan va bu tasavvur she'r tiliga kirgan ekan, bu insonlikning sharafidir. Navoiy shunday sharaf haqida ko'p va xo'b muhokamalar yuritgan. XX – XXI asr shoirlarimiz Navoiyning bu millatni millat qilgan muhokamalaridan benihoya bahrador ekanliklari javlon solib turadi. Misol uchun Shavkat Rahmondan to she'riyatimizning

hozirgi zamon vakillari – Alibek Anvari, Jontemir, Xurshid Abdurashid, Nasrullo Ergashgacha tilning o‘shish yo‘lini yurak og‘riqlari ila tuyadi va ifodalaydilar.

«Men turkiy tillar devoni haqida roman yozayapman», dedi bir kuni iztirob bilan Iqbol Mirzo. Men unga hayron termilib qoldim. Bunchalar jasoratni qaydan oldi farg‘onalik bu shoir yigit? Lekin guvoh bo‘lib turibman bunday jasoratlar uzra jasorat paydarpaylik hayot nomini aytib kirib kelmoqda. Ey tili-miz taraqqiyotini yurak yonishlari qadar anglagan-bilgan orif insonlar, jiddu jahdlaringiz ulug‘ ijod obidalariga aylansin. Siz milliy tilimizning yonayotgan tarixi oralab o‘tib bormoqdasiz. Bu alanga hech qachon so‘nmagay va oxir-oqibat mo‘jizalar bunyod etgay, omin, Rabbil olamin.

Men uchun tugal bir davroni zavqiyobiy bo‘ldi she‘r alan-galari bilan o‘rtoqlashish, she‘r okeanlarida quloch otish naqadar fayzli ko‘rinadi odamga!

**Ibrohim G‘AFUROV,
O‘zbekiston Qahramoni**

Alisher Navoiy
(1441 – 1501)

TURKIY TIL NAZDIDA

Chunki toptim ul kalom ichra kamol,
Turk alfozi bila surdum maqol.
Turk nazmida chu men tortib qalam,
Ayladim ul mamlakatni yakqalam.

***

Men turkcha boshlabon rivoyat,
Qildim bu fasonani hikoyat;
Kim shuhrati jahonga to'lg'ay,
Turki bila dag'i bahra olg'ay.
Chunki bu kun jahonda atrok
Ko'ptur xush tab', sof idrok.

***

So'z guharig'a erur oncha sharaf,
Kim bo'la olmas anga gavhar sadaf.

Til bu chamanning varaqi lolasi,
So'z dururidin bo'lubon jolasi.

So'zdin o'likning tanida ruhi pok,
Ruh dog'i tan aro so'zdin halok.

Turguzub o'lgani kalomi fasih,
O'zig'a «jonbaxsh» laqab deb Masih.

Tangriki, insonni qilib ganji roz,
So'z bila hayvondin anga imtiyoz.

G'uncha og'izliq, sanami no'shlab,
So'zdin agar aylasa xomush lab.

Donayi dur so'zini afsona bil,
So'zni jahon bag'ra durdona bil.

«MUHOKAMAT UL-LUG'ATAYN»DAN:

***

Ey so'z bila qilgan borliq ibtidosin soz,
Insonni orada aylab O'ziga hamroz.
«Bo'li desa bo'lur» sahifasi yozilganda,
Qilgan uni nutq bila boridin mumtoz.

***

So'z bir gavhardirki, darajalarin
Sharhida notiqlar nutqlari ojis.
Yomon so'z halokat yetkazganidek,
Ezgu so'z Masihday ko'rguzur mo'jiz.

***

Toki falak aylanur davom bo'lsin unga,
Iqbol bisotida maqom bo'lsin unga.
Ham nutq bila jonbaxsh kalom bo'lsin unga,
Ham nazm kalomlari mudom bo'lsin unga.

***

Bu nomaniki, yozdi qalamim cho'zib til,
Tarixin uning jumodiyul-avval bil.
Kunning hisobini chorshanba qilg'il,
To'qqiz yuz yildin o'tib erdi besh yil.*

Muhammadrizo Ogahiy
(1809 – 1874)

***

Ko'ngul bir bahri zaxxor andadur pokiza gavhar so'z,
Vale shart ulki ma'ni shohidig'a bo'lsa zavar so'z.

Ne mushkuldur erurkim bir so'zimni aylamas bovar,
Valekin bovar aylar muddaiylar gar desa har so'z.

Xamush ersam tong ermas yor lutfi shahdidin ayru,
Ki to'ti ayta olmas gar esa mahjur shakkar so'z.

So'ziga boq agar bilmoq tilarsan kimsa ahvolin,
Ki asrori nihoni suratig'a keldi mazhar so'z.

Ajab ermas so'zim gar bavar etmas hosidi johil,
Ki takzib etgusi bu jahl agar desa payambar so'z.

Debon g'aflat elig'a pand zoye qilma so'znikim,
Eshitmak mumkin ermas gar desang har nechakim gar so'z.

Qilib so'zni vasila istasang olam aro izzat,
Ki dahr ahli qoshida keldi ma'yub-u muhaqqar so'z.

So'zingga ahli dunyo olida qadr istama hargiz,
Rafiul-qadr ekanni na bilsin gov ila har so'z.

Debon har sangdilga, Ogahiy, sindurmag'il so'zni,
Ki inson obro'si afsarig'a keldi gavhar so'z.

Abdulla Avloniy
(1878 – 1934)

***

Ey ona til, aziz qadrdonim,
Iltifoti ruhim, Rahmonim.
Tug'dig'im kundan aylading ulfat,
O'lguncha ayilma, ey jonim.
Menga ilm-u adab san o'rgatding,
Chin adib, muallim, shonim.
Millatning ruhini ko'targuchisan,
Ey muqaddas karamli sultonim.

Avaz O'tar
(1884 - 1919)

TIL

Har tilni biluv emdi bani odama jondur,
Til vositayi robitayi olamiyondur¹.

G'ayri tilini sa'y qiling bilgali, yoshlar,
Kim ilm-u hunarlar bilaki andin ayondur.

Lozim siza har tilni biluv ona tilidek,
Bilmakka oni g'ayrat eting, foydali kondur.

Ilm-u fan uyiga yuboringlar bolangizni,
Onda o'qug'onlar bori yaktoyi zamondur.

Zor o'lmasun onlar dag'i til bilmay Avazdek,
Til bilmaganidin oni bag'ri to'la qondur.

---

¹ Olamiyon (fors.) – olam ahli.

Elbek
(1898 - 1939)

TIL

Mungli qushim, sayrab-sayrab kel, anglat,
Kimlar erur turk tilini sotg'uchi?
Bulbul kabi sayrab turg'on bu tilni
Uyalmayin bu o'lkadan otg'uchi?
Bolday totli, jondan aziz turkchani
Tushunmayin, xo'rlab-xo'rlab yotg'uchi?
Mungli qushim, ularni qo'y, sen sayra!
Turk tilining dong'in chiqar ko'klarga!
Qo'y ularni, ular yo'ldan ozsunlar,
El ichida bo'sh-bo'g'uoqliq sotsinlar!

Yoqubxo'ja Mahjuriy

TURKIY TIL

Turkiy tilingni, ey turk, hamxonalarga o'rgat,
Himmat qiluvchi bo'lsang, begonalarga o'rgat.

Bechora kambag'al deb, o'z tilni qilma tanqid,
Til konig'a ochib yo'l sarsonalarga o'rgat.

Har kimsadan tilab til el yurmasun gadodek,
Til boylig'ini sen ham farzonalarga o'rgat.

Ilgidagi qalamg'a kelturmasun haqorat,
El kulmasun ul aqli tifnolarga o'rgat.

May ichmasun birovning sarqindi kosasidan,
Bad mashrab etgay ul may mastonalarga o'rgat.

Kim kirsas ikki yo'lg'a, ul o'z yo'lin yo'qotgay,
Shu yo'l boshida turgan hayronalarga o'rgat.

Mahjuriyini shu tilga oshiqligini bilsang,
Mahubayi chuchuk til jononalarga o'rgat!

*Arab yozuvidan Muqimjon
NURBOYEV o'zbekchalashtirdi*

Botu
(1904 – 1938)

NAVOIY

Bir zamonlar elimiz
Qorong'uda qolmishdi.
Bu choqlarda tilimiz
Yorli ism olmishdi.

U choqlarda yetishgan
Bizning adib, shoirlar
To'g'ri yo'ldan ozdilar;
O'zga elning tilida
Ancha asar yozdilar.
O'z tilini yomonlab,
O'zga tilni sevdilar.
Arab, forsiy tillarin
«Go'zal tildir», dedilar.

«Bu tushuncha yanglishdir,
O'z tilini sevmaslik
Eng yaramas bir ishdir.
Biz yashamoq istasak
Tilimizni sevaylik.
Bizning tilni yaramas,
Yorli degan kishilar
Yanglishlar, shubhasiz,
Bizning til ham boy tildir»,
Dedi ongli bir kishi.

Arab, forsiy qullari
U so'zlarni eshitgach,
Xaxolashib kuldilar.
Mazax qilib: «Bu kishi
Telba bo'lmish», dedilar.
Bunday yanglish so'zlarga
U kishi hech boqmadi.
Buyuk tilak yo'lida
Kecha-kunduz ishladi.
So'zlarining haqligin
Ishlar bilan ko'rsatdi.

«U kishi kim?» desangiz,
Aytib beray, o'rtoqlar.
U kishini bilsangiz,
Buyuk shoir Navoiy.

Shuning uchun, bolalar,
Navoiyni sevaylik.
Navoiyning otini
Oltin bilan yozaylik.

Mirtemir
(1910 – 1978)

ONA TILIM

Yobonlarning cheksizligi,
Ham samumi, ham hovuri,
Onajonlar allasidan
Ko'z yoshidan, oq sutidan,
To'qaylarning tengsizligi,
Jilg'alarning sho'x hovuri,
Yigitlarning yallasidan,
Suluvlarning sukutidan
Yo'g'rilgan til – Ona tilim.

Daryolarning toshqin payti,
Arslon yanglig' arillashi,
Dovonlarning ko'k qiyosi,
Qorli tog'lar jilosidan,
Cho'ponlarning qamish bayti,
Childirmaning darillashi,
Go'ro'g'lining alp siymosi,
Alpomishning da'vosidan –
Tug'ilgan til – Ona tilim.

Tulporlarning asovligi,
Tosh chaqishi, olovligi,
Bobolarning oltin so'zi,
Bo'yoqchining o'lanidan:

To'quvchining alg'ovligi,
Chilangarning dalg'ovligi,
Bu tuproqning qo'sh ho'kizi,
Qo'shchisi ham qo'lanidan –
Yaralgan til – Ona tilim.

Shu tuproqning jon ayamas
Tarlonlari, burgutlari,
Kelinlarning dildoshligi,
Yor-yorlarning jarangidan;
Bosqinlarning bedodligi,
Buvilarning o'g'itlari,
Do'mbiraning mungdoshligi,
Dutorning ham tarangidan –
Taralgan til – Ona tilim.

TILIM

Gullasin Vatanim, yashnasin elim,
Baxt-u saodatdan yayrasin dilim,
Armoni yo'q nison bo'lay dunyoda,
Dilim quvonchini so'ylasa tilim.
Ona tilim obro'sin ko'taray ko'kka,
Men ham intilaman doim yuksakka,
Vatanga muhabbat, tilga sadoqat,
Har kimni yetkazar ezgu tilakka.
O'zbek tili – mening ona tilimdir,
Har bir kuy-g'azali g'uncha-g'ulimdir,
O'z ona tilimni chin dildan sevmuq,
Bilaman, men tutgan to'g'ri yo'limdir.

ONA TILIM

Ona tilim – onajonim tili bu,
Beshikdanoq singgan jon-u quloqqa
El-u yurtim, xonumonim tili bu,
Qadimlikda o'xshar ona tuproqqa.

Bobolardan bizga meros ezgu til,
Avlodlarga xazina-yu bebaho.
Qalbimizga, ruhimizga ko'zgu til,
Bu dunyoga bag'ishlaymiz ne daho.

Shukrat
(1918 - 1993)

ONA TILIM

Oh, ona tilginam, muqaddas tilim,
Bir og'iz so'zingga jonim tasadduq.
Bunchalar shirinsan, bunchalar so'lim,
Bormikin ajib til sendan ham ortiq.

Sen onam tilisan, otam tilisan,
Sen bobom tilisan asrlar oshgan.
Mehrda beqiyos nozik gulisan,
G'azabda quturib Amuday toshgan.

Sen yorim tilisan, bolam tilisan,
Nevaram-chevaram tili bo'lib qol.
Sen mag'rur quvonsang, o'ssang haqlisan,
Ufqda kutadi yorqin istiqbol.

Abroyim Yusupov
(1929 - 2008)

ONA TILIMGA

Jirov seni poyga otdek o'zdirgan,
Chechan seni dovda toblab qizdirgan.
Alpomishlar o'ron qilib so'zingni,
Berdaq qurol qilib, qo'shin tuzdirgan.

Sen chinorsan – o'sgan qadim tomirdan,
So'z san'ating qil sug'urgan xamirdan.
Qoraqalpoq ko'ngil qushi sayragay
So'z xazinang boyigan ko'p davrdan.

Gulbarchinlar yurak-bag'rida gulxan,
Qizlar pinhon dardin ichiga yutgan.
Sen-la xonga ish buyurib xotinlar,
Ajiniyoz yurtin sog'inib o'tgan.

Naqlaring fikri teran, mag'zi to'q,
Hozirjavob sadog'ingda so'zing – o'q.
Onam senga mehr sutin emizgan,
Otam senga bergan jasoratli ruh.

Rostgo'ysan, rost gapirasan anqillab,
Sahroyi tovushing yangrar shang'illab.
Yolg'on so'zlab, yoqishni hech bilmaysan,
Shivirlasang, g'ozlar hurkar g'anqillab.

Men tenglayman seni rizqim – nonimga,
O'g'uzxondan ruhing singgan qonimga.
Esim tanib, hech tilni yot bilmadim,
Biroq sen eng yaqindirsan jonimga.

Sozga qo'shsam, baland uchar alasar,
Zabonimga suluvliging yarashar.
Qanday yaxshi og'ayinning ko'pligi!
«Yaqinmiz» deb senga ko'p til talashar.

Dostonlarda noming ketgan ulgili,
Sen sahroning zo'r xushnavo bulbuli.
Xalqim seni madh etadi dunyoga,
Ona tilim, sensan tillarning guli.

Tollar senday guvlagan vaqtin ko'rdim,
Senda cho'l shamolin shiddatin ko'rdim,
Qora uyda Pushkin bilan Berdaqning
Sen bilan gaplashgan suhbatin ko'rdim.

Ona tilim, men ham senga doirman –
Sen borliging uchun kuychi shoirman.
Shuncha qattol surgunlarda surinmay,
Shu kunlarga yetganingga qoyilman.

*Qoraqalpoq tilidan
Rustam MUSURMON tarjimasi*

Erkin Vohidov
(1936 – 2016)

ONA TILIM O'LMAYDI

Notiq dedi:
«Taqdir shul,
Bu jahoniy iroda.
Tillar yo'qolur butkul,
Bir til qolur dunyoda».
«Ey, voiz, pastga tushgin,
Bu gap chiqdi qayerdan!»
Navoiy bilan Pushkin
Turib keldi qabrdan.
Kim darg'azab,
Kim hayron,
Chiqib keldilar qator:
Dante, Shiller va Bayron,
Firdavsiy, Balzak, Tagor.
«Va'zingni qo'y, birodar,
Sen aytganing bo'lmaydi».
Barcha dedi barobar:
«Ona tilim o'lmaydi».
– Hey, bu qanday aqida! –
Qo'lida tabarruk jom,
Go'zal forsiy haqida
Ruboiy aytdi Xayyom.
Ehtirosli, otashdil
Beranje so'rdi nolon:

– Nahotki, farangi til
Yo‘qolgusi bir zamon!
Neruda, Lorka turdi
Servantesning yoniga:
– Kim qasd etib tig‘ urdi
Ona tilim joniga!
Fuzuliy yondi:
– Ozar
Tili guldek so‘lmaydi.
Barcha dedi barobar:
«Ona tilim o‘lmaydi».
Kamalakdek rango-rang
Bo‘lsin deb san‘at, tillar,
Asrlarcha qildik jang,
Armon qildik ming yillar.
Beqadr bo‘lsa, nahot,
Tillardagi tarovat!
Yo‘qoldi bu kun, hayhot,
Qabrlarda halovat!
«Faust» yondi gurillab,
«Xamsa» o‘tga tutashdi.
Bir sado jahon bo‘ylab
Taraldi, tog‘lar oshdi.
Bu sado yangrar hamon,
Sira ado bo‘lmaydi.
Olam aytar:
Hech qachon
Ona tilim o‘lmaydi!

O'ZBEK NAVOIYNI O'QIMAY QO'YSA

O'zbek Navoiyni o'qimay qo'ysa,
Oltin boshning kalla bo'lgani shudir.
Bedil qolib, Demyan Bedniyni suysa,
Qora sochning malla bo'lgani shudir.

O'zbek Navoiyni o'qimay qo'ysa,
Dod demoqqa palla bo'lgani shudir.
Ma'rifatdan ayri o'ynasa, kulsa,
Aza chog'i yalla bo'lgani shudir.

O'zbek Navoiyni o'qimay qo'ysa,
Aldangani, alla bo'lgani shudir.
Yulg'ich aziz bo'lib, bilgich xor bo'lsa,
Paytavaning salla bo'lgani shudir.

El komil bo'lmasa yurt bo'lmas ulug',
Beqadr mahalla bo'lgani shudir.
Qalb to'lanur xalqning rizqi ham to'lug',
Ombor to'la g'alla bo'lgani shudir.

O'zbek o'zligini anglasa bekam,
Uning «Barakalla» bo'lgani shudir.
Olamga: «Navoiy nasliman», degan
Ovozi baralla bo'lgani shudir.

ILZA XONIM

I.L.Sirtautasga

Ona tilim!
Mehring bu qadar
O'rtaguvchi ekan jonimga.
Asir bo'lib lol-u musaxxar
Termilaman Ilza xonimga.
Termilaman Ilza xonimga,
Ko'zlarimga ishonmay hayron.
Amriqolik xushro'y olima
So'zlar edi o'zbekcha ravon.
«Siattlga xush kelibsizlar,
Olis yurtdan yo'l bosib yiroq.
Tanishinglar, bu yigit, qizlar
O'zbekchadan olmoqda saboq...»
Dasturxonda parvarda, pashmak,
Xandon pista, qip-qizil shirmoy.
Atlas kiygan suluv kelinchak
Odob bilan uzatar ko'k choy.
Men es-hushim yig'masdan hali
Qulog'imga dilbar kuy yetdi.
Nakamuri – yapon go'zali
«Tanovar»ga charx urib ketdi.
Ona yurtim!
Mehring bu qadar
Aziz ekan dil-u jonimga.
Termilgan cha lol-u musaxxar,
So'z aytaman Ilza xonimga:
– Ming tashakkur o'zbek elidan,
Yashang, dunyo turguncha turing.
Iltimosim, shogirdlar bilan
Diyoringa tashrif buyuring.

Keling, sizni Ona yurt uchun
Fidolar bir tinglab quvonsin.
Bu quvonchdan, lekin bir umr
Judolar ham tinglasin, yonsin.
O'z elati mehridan dilin
Yot tutganlar sizni eshitsin.
O'z yurtida o'z ona tilin
Unutganlar sizni eshitsin.
Sizni ko'rsin jaholat, g'aflat
Uyqusida yotgan bandalar.
O'z qadrini unvon, manfaat
Bozorida sotgan bandalar.
Amaldor zot hamqishloqlarga
Tashlagandek balanddan nazar,
Chiqqan chog'i baland minbarga
O'z tilidan qilganlar hazar,
Umri o'tib O'zbekistonda
Assalomni bilmaganlar ham,
Ikki og'iz bizning zabonda
Arz-u insho qilmaganlar ham,
Ilmda-yu mahkamalarda
Loyiq unga joy bermay halol,
O'zbek tilin eski shaharda
Bozor tili qilganlar xayol,
Ilza xonim,
Sizni eshitib,
Xatolarin bilsalar edi.
Andak tilning qadriga yetib,
Sal insofga kelsalar edi.
Ey, siz, dono ustoz olimam,
Olis yurtda munis yo'ldoshim,
Sizga egay podsholarning ham
Huzurida egmagan boshim.

Oshiq Erkin
(1937-yilda tug'ilgan)

AVAZ O'TAR G'AZALIGA MUXAMMAS

Turfa zabon, turfa millatga Haqdin ehsondur,
Xususan, o'z tilin sevgan sohibi iymondur,
Dur erur til, xazinası bebahı kondur,
Har tilni biluv emdi bani odama jondur,
Til vositayi robitayi olamiyondur.

Ko'p til bilsa ziyolarga to'la bo'lar boshlar,
Har el, har yurtda ko'p bo'lar qavm-u qardoshlar,
Do'stlar safin to'ldirar sadoqatli yo'ldoshlar,
G'ayri tilin sa'y qiling bilgali, yoshlar,
Kim ilm-hunarlar bilaki andin ayondur.

Himmat aylang-u bo'ling doim o'zingizga bek,
Bilim hafizangiz bilmas til bilsangiz chek,
Chun bilimda hech millatdan kam emas o'zbek,
Lozim siza har tilni biluv ona tilidek,
Bilmakka ani g'ayrat eting, foydayi kondur.

Bas, aylayin desangiz agarda nolangizni,
Bitkazayin desangiz dil to'la volangizni,
Olloh ixtiyoriga qilib havolangizni,
Ilm-u fan uyiga yuboringlar bolangizni,
Onda o'qiganlar bori yaktoyi jahondur.

Ilmsiz-u johillik, biling, kani marazdek,
Qolmasin o'gitim yerda befoyda va'zdek,
Oshiq Erkin ham der: biling-u oliy havasdek,
Zor o'lmasun onlar dog'i til bilmas Avazdek,
Til bilmaganidin aning bag'ri to'la qondur.

Jamol Kamol
(1938 - 2022)

O'ZBEK TILIM

(Qasida)

Dilbarimsan shu jahonda,
dilrabo o'zbek tilim,
Ham go'zalsan, ham asal,
ohanrabo o'zbek tilim.

Deydilar: forsiy – shakar,
lafzi arab – durri guhar,
Sen shakardirsan, guharsan
bebaho, o'zbek tilim.

Necha so'z forsiydin olding,
chun arabdin ham necha,
Baski, turkiy shiddating ul
serjilo, o'zbek tilim.

Chin nafosat sendadir,
Sehr-u salobat sendadir,
Ul sababdin ham etarsan
mahliyo, o'zbek tilim.

Gar maqom aytsak, jaranglab,
ko'kka yetgaydir maqom,
Alla aytsak, ne ajab
shirin ado o'zbek tilim.

Til ilohiydir jahonda,
so'z ilohiydir yana,
So'zlaringda aks etar
husni Xudo, o'zbek tilim.

Koshg'ariydan ibtido olding,
yetib amri azal,
Yassaviy bo'ldi sening
bag'ringga jo, o'zbek tilim.

Keldilar Lutfiy, Atoiy,
etdilar lutf-u ato,
Bitdi kotiblar kitobing
bexato, o'zbek tilim.

To jahon borki, jahonda
qolmagaysan benavo,
Chun nasib etdi Navoiydin
navo, o'zbek tilim.

O'ksinib g'urbatda Bobur,
so'zlaringdin tizdi dur,
Ashki birlan yuvdi Mashrab,
chekdi oh, o'zbek tilim.

Ne edi atr-u iforing,
Ogahiy insho etib,
Yetdi unga sozi Feruzdin
safo, o'zbek tilim.

Sen o'shal Furqat fig'oni,
sen Muqimiydin bayot,
Nodira birlan Uvaysiydin
sado o'zbek tilim.

So'ngra Fitrat keldi chaq nab,
keldi Cho'lpon, Qodiriy,
Soldilar olamga boringdin
nido, o'zbek tilim.

Keldilar Oybek, G'afur,
Qahhor, Hamid-u Zulfiya,
Har sadoying bo'ldi dardlarga
davo, o'zbek tilim.

Shumqadamlar necha ayyom
etdilar holing xarob,
Boshing uzra kechdi qancha
mojaro, o'zbek tilim.

Chaqnatib ot surdi Erkin,
keldi Abdullo keyin,
Yangi avlod senga jon
etdi fido, o'zbek tilim.

Mustaqillik berdi imkon,
qaytdi yer-u osmon,
Yetmagay umringga endi
intiho, o'zbek tilim.

Qaytdi Qur'on-u Hadislar,
qaytdi elga Masnaviy,
Bo'ldi ko'zlarga kaloming
to'tiyo, o'zbek tilim.

Sen jahondin bahramand,
sendin jahon ham bahramand,
Bahramandlik qomating
etdi raso, o'zbek tilim.

Senda qonun, senda dastur,
sendadir ilm-u amal,
Aytganing endi rayosatga
ravo, o'zbek tilim.

Mustaqillik borki, qadring
elda yuksak, ustuvor,
Hurmating bordir bugun
olam aro, o'zbek tilim.

Bizga nomussan, sharafdirsan,
tiriklik chashmasi,
Bo'lmasang sen, baxtimiz
bo'lgay qaro, o'zbek tilim.

Manglayi sho'r bo'lsin, illo,
ham sira kun ko'rmasin,
Kimki bo'lgay senga befarq,
bevafo, o'zbek tilim.

Dil bilan Haqqa yetishgan
tilga ham bergay rivoj,
Shu ernasmi odarniyga
muddao, o'zbek tilim?

Barcha ellar mo'tabardir,
barcha tillar muhtaram,
Muhtaramlar ichra sen ham
podsho, o'zbek tilim.

Faxr etar ko'rk-u kamolingni
ko'rib, o'g'ling Jamol,
Chiq jahonning minbariga,
marhabo, o'zbek tilim!..

Gulchehra Nurullayeva
(1938 – 2021)

SUF

Talpinarman uchmoq istab, beqanot har onga suf!
Uy faqat tinglovchi bo'lsa, nolayi afg'onga suf!

Ne o'zi poklik, haromlik? Qaydadir sarhadlari?
Rost libosin tanga ilgan serfirib yolg'onga suf!

Yer kasal... Dengiz ado... Daryolari nimjonlashar,
Malhami bo'lmoqqa ojiz har yo'riq, farmonga suf!

Boshidan yog'sa zaharlar, to'lsa og'u oshiga,
Shunda ham mum tishlasa, ul notavon-nolonga suf!

Xalqini ochlikda ko'rsa, qandayin uxlar, ajab?!
O'zni dono deb hisoblar rahbari nodonga suf!

Onajon ham o'z tilimdir, bag'ri qon ham o'z tilim,
O'z tiliga soqchi emas shoiri davronga suf!

El uchun birlik – najot, birlik – tayanch, Gulchehra, bil,
Birligingdan yuz o'girsang, sendayin insonga suf!

TAQI Axborot resurs markaži

№ 58631

Tursunboy Adashboyev
(1939 – 2017)

ONA TILIM

Buyuk Temur jahon bo‘ylab,
O‘z dovrug‘in solgan tilim.
Mir Alisher bobomlardan,
Meros bo‘lib qolgan tilim.

Bobur Mirzo she‘rlaridan,
Rang va qiyos olgan tilim.
Shunday tildan tonar bo‘lsam,
Qiyma-qiyma bo‘lsin tilim.
Alla bo‘lib jaranglagan
Ona tilim – jon-u dilim.

Abdulla Oripov
(1941 – 2016)

O'ZBEK TILIM

Ko'p qadimman,
Karvon bilan zamonlar kechdim,
Nor tuyaning norligi ham afsona ekan.
Bir kun tuya ayronini shifo deb ichdim,
Ona tuya nomi esa arvona ekan.

Davronimni surganman ham oq otga minib,
Hay-hay, uning qo'ltig'ida bor edi qanot.
Vaqti kelib, shon-shuhratdan xayolim tinib,
Bilsam, o'sha oq otimni derkanlar – bo'z ot.

Yuksak Hisor tog'larining bag'rida qat-qat,
Toshni yorib o'sib yotgan na'matak edi.
Ustoz Oybek she'rin eslab shoir Xolmamat,
Bizning joyda uning nomi «Hululu», dedi.

Sen tuganmas chashmadirsan, oh, ona tilim,
Yetmish ikki tomiringga mavjlaring bordi.
Bir kun tinib qolgan edi bog'da bulbulim,
«Sandulochim!» – degan edim sayrab yubordi.

Inson degan qutlug' so'zning tengi yo'q hech bir,
U tanhodir, falaklarning quyoshi misol.
Lekin manov bolakaydir, bunisi o'smir,
Bu yigitdir, bu zot esa bobo, oqsoqol.

ONA TILIM

Ming yillarkim bulbul kalomi
O'zgarmaydi, yaxlit hamisha.
Ammo sho'rlik to'tining holi
O'zgalarga taqlid hamisha.

Ona tilim, sen borsan, shaksiz,
Bulbul kuyin she'rga solaman.
Sen yo'qolgan kuning, shubhasiz
Men ham to'ti bo'lib qolaman!

Omon Muxtor
(1941 – 2013)

***

Men o'ylayman:
hayot yo'lida
Izlasa, ko'p tarjimada sir.
Necha yildir o'zbek tilida
So'zlayotir, mana, Shekspir.

Shunday san'at bo'lmasa agar,
Ko'z o'ngida qorong'u dunyo –
Biz bilmasdik, goh shams, goh qamar
Bosh ustida – Tolstoy bobo.

Bular yaxshi. Bir narsa chatoq:
O'zbekning ham bor shirin gapi.
Tarjimada, lekin tumtaroq,
Tarjimaning yo'qdir maktabi.

Dunyo hamon bilmaydi, do'stlar,
Navoiyning dardini tugal,
Mashrab qaysi ohangda bo'zlar,
Nodiradan qolgan ne g'azal.

O'lkamizda, ko'rsangiz, shuncha
Madaniyat, shuncha maorif,
Chiqmapti deb tarjimam uncha,
Kuyar, ammo Abdulla Orif.

Birov mumkin ochsa menga bahs,
Men baribir bu borada haq:
Kimdir kelib ko'tarib qo'ymas,
O'z-o'zini ko'tarmasa xalq...

Oydin Hojiyeva
(1942-yilda tug'ilgan)

DARDLASHUV

Mening qit'am, xarsanglari quyma oltin,
Oqar suving shirin edi kuzgi boldin,
Tirik topgan jannatisan odam zotin,
Kimlar seni abgor etdi,
Sariq dardga duchor etdi!

Surxoningda anor guli kahrabodur,
Yoboningda bodomlaring talx g'izodir,
Qovun-tarvuz qursog'inda selitrodir,
Kimlar seni bemor etdi,
Tabiatingni xor etdi?

Ipak eding, arqog'ingni bo'z bildilo,
Gavhar eding, narxing qaro tuz bildilo,
Qismat demay, seni rizq-u ro'z bildilo,
Seni kim g'amguzor etdi,
Moli arzon bozor etdi?

Men-ku bulbul nolasidan dilim yongan,
Vatan – desam, ko'kayimda tilim yongan,
Ellik yildir senga eltar yo'lim yongan,
Umr meni attor etdi,
Mehringga xaridor etdi?

Shukrim, ketgum yuragimda bayram bilan,
Uzrim, ketgum kuydirgulik alam bilan,
Yoving – to'rda, sen poygakda qolgan Vatan,
Kim seni mahzun tor etdi,
Taqdiringni qimor etdi?

Rauf Parfi
(1943 - 2005)

O'ZBEK TILI

Hayhot, toptaganda arab va mo'g'il,
Hayotingning zanjirli yili,
Boshdan ne kechirding, mardona o'g'il,
O'zbek tili, o'zbek tili.

Ulug' tarixingga qilaman xitob,
Navoiy she'rining guli,
Kechmish zamonlarning tirik guvohi,
O'zbek tili, o'zbek tili.

Seni naqadarlik sevaman, ona,
Oh, yuragimning bulbuli
Bo'lib sayragansan go'dak chog'imdan,
O'zbek tili, o'zbek tili.

ONA TILIM

1.

Abut-Turk tarixdan balki bir hikmat
Biroq sen borsan-ku Turon elinda.
Shoir, So'z aytmakka sen shoshma faqat,
Ulug' Alisherning qutlug' tilinda.
Ul olis quyoshdir kuyinib yonar,
Olis xotirotlar o'chmas falakda.